

УДК УЗ7.016: 821.161.2 (092)

ПОЛІТОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ДОПОМОГА ВЧИТЕЛЯМ ВІД АКАДЕМІКА ВІТАЛІЯ ДОНЧИКА

Ганна ТОКМАНЬ, доктор педагогічних наук, професор

Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Григорія Сковороди

Статтю присвячено політології, що використовується як одна з основ навчання української літератури в середній школі. Автор спирається на публіцистичну книжку Віталія Дончика, який виклав концепцію світогляду українця. Політологія може допомогти відповісти на актуальні питання, пов'язані з інтерпретацією художнього тексту.

Ключові слова: політологія, навчання української літератури, публіцистична книжка Віталія Дончика, світогляд, інтерпретація художнього тексту.

POLITIOLOGICAL BASIS OF THE UKRAINIAN LITERATURE TEACHING: METHODOLOGICAL AID FROM THE ACADEMICIAN AND LITERARY SCHOLAR VITALIY DONCHUK

Hanna TOKMAN,

Dr. hab., professor, Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University of Pereiaslav-Khmelnytskiy

The article is devoted to political science, which is used as basis for teaching the Ukrainian literature at high school. The author relies on a publicistic book by Vitaliy Donchuk, in which he outlined the concept of the Ukrainian mindset. Political science can help answer the key questions related to the interpretation of a literary text.

Key words: political science, teaching Ukrainian literature, a publicistic book by Vitaliy Donchuk, ideology, interpretation of a literary text.

Нещодавно побачила світ книжка публіцистики відомого літературознавця, академіка Національної академії наук України, громадського діяча Віталія Дончика «Любіть Україну, або Яку державу ми будемо?» (2015). Вона містить низку статей, нових і тих, що впродовж попередніх років друкувалися в періодичних виданнях. Положення, які сформулював учений, настільки важливі для світогляду педагога, що вважаю за необхідне ознайомити з ними вчительство. Сподіваюся, що шановний читач «Дивослова» щиро сприйме думки й емоції поважного науковця, відомого не тільки талановитими працями про українську літературу, а й участю в організації Товариства української мови імені Т. Шевченка та Народного руху України (1989), тобто відіграв значну роль у створенні Української суверенної держави. Відтак мудрі, часом гнівні й болісні слова Віталія Григоровича мають глибокі витоки і моральне право на існування.

Перегорнімо сторінки книжки, відчитуючи ті її смисли, що, на моє переконання, нині конче потрібні національній школі, передовсім як ціннісні засади навчання української літератури. Принципи діалогізму та екзистенційності вважаю основни-

ми на уроках, присвячених рідному письменству: учитель-філолог сприяє самотворенню особистості, вступає у відкритий діалог з учнями, не припиняючи його й тоді, коли розмова виходить за межі обговорюваного художнього тексту, зокрема у сферу сучасного суспільного життя України. Яку позицію займе педагог, залучений допитливою молоддю до дискусії про актуальні проблеми сьогодення? Чи зможе дати вихованцям чіткі орієнтири для розуміння життя, яке вирує, а то й вибухає за вікнами затишної класної кімнати? Від слова вчителя (якого поважають, якому ві-
рятуть, за яким ідуть) залежить надто багато: існування нації, вибір її шляху, майбутнє всіх нас – мертвих (яким словом пом'януть?), живих і ненароджених (яким буде життя, наше і наших дітей?). Відтак слід з'ясувати для себе, свого вчительського «Я» філософсько-політологічні (не плутати з політикою!) твердження, які стануть вихідними під час дискусії про державу Україну, її сутність, мету, завдання.

Найяскравішою подією останніх років, безумовно, був Майдан – Революція гідності. В. Дончик пише: «Євромайдан, поєднавши в патріотичному пориві громадян різних національностей і віросповідань, був українським по духу і суті. Люди

рішуче виступили за гідність і права людини, а водночас – і нації. Не може українська людина мати всю повноту своїх прав і свобод, якщо її не закріпила за собою – законодавчо і практично – її нація» [1, с. 7]. Ми, дорогі вчителі, викладаємо українську мову і літературу, тому нас особливо хвилює право українців – юридичне і фактичне – на рідну мову. Автор з боєм пише про те, що це право зневажається. Це засвідчує переважно чужий інформаційно-культурний простір – радіо, телебачення, книжковий ринок, газети й журнали, естрадні вистави, кіно тощо.

У розділі «Замість епіграфа» науковець переконливо показує причини такого стану мовного простору в Україні, подавши перелік цілеспрямованих злочинних розправ над нашим словом, який спростовує облудні випадки пропагандистів т. зв. добровільного зросійщення українців («Кто и когда запрещал вашу мову?», «Украинцы добровольно перешли на русский!»). В. Дончик починає свій чорний список з 1622 р., коли вийшов наказ царя Михайла з подання Московського патріарха Філарета спалити в державі всі примірники надрукованого в Україні «Учительного Євангелія» Кирила Ставровського. Названо багато інших злочинів, зокрема Валуйський циркуляр, за яким «ніякої окремої малоросійської мови не було і бути не може»; процитовано роз'яснення міністра освіти Росії Д. Толстого про те, що «кінцевою метою освіти всіх інородців незаперечно повинно бути обрусіння»; науковець нагадує нам, шанувальникам української художньої книжки, про Емський указ Олександра II, який містив заборону друку та ввозу з-за кордону будь-якої україномовної літератури (навіть українських текстів під нотами!). Знайшов тут місце і злочин радянської Росії, який перетворив учителювання авторки цієї статті (1975–1994 рр., Бердянськ, Запорізька область) на постійне власне приниження і біль за приниження рідної нації: «1958 р. – закріплення у ст. 20 Основ законодавства СРСР і союзних республік про народну освіту положення про вільний вибір мови навчання; вивчення усіх мов, крім російської, за бажанням батьків учнів». Зі свого досвіду поясню, що це означало на практиці: усі школи в Бердянську стали російськими за мовою викладання, хоча понад половину населення становили українці; українська мова і література були єдиними не обов'язковими для вивчення предметами: співали всі, навіть не маючи музикального слуху, елементарні вправи з фізичної культури робили навіть хворі, а от від вивчення мови і літератури титульної нації республіки Україна (начебто вільної і рівноправної з іншими за Конституцією) можна було легко звільнити чадо – на підставі простої заяви від батьків. Таких «родителей» було чимало,

серед них і «землячки»-українці, які бездумно відцуралися свого роду, аби нащадок не перевтомився, опановуючи непотрібні можновладцям знання. «Звільнені» сиділи на уроці, вчитель-україніст відповідав за їхнє життя і здоров'я, проте займатися вони могли будь-якими дурницями, посміюючись із менш вдатних до «звільнення» однокласників. Не забуваймо, дорогі колеги, цього історичного уроку, який дала нам російська радянська імперія, ударивши в обличчя своєю зневагою.

Іноді, а в окремих регіонах то й нерідко, знов і знов впливає на поверхню питання другої державної мови. Та ж ми досі українську в реальності не зробили державною, вона не функціонує в усіх сферах державного життя, як то мало б бути за Конституцією! Прислухаймося до В. Дончика, який розставляє всі крапки над «і» в цій штучно створеній проблемі: «І сьогоднішні зовнішні втручання, поширення неймовірних чуток про “примусову українізацію”, окупація нашого інформаційного й культурного простору, зазіхання на офіційне твердження, всупереч усій світовій практиці, однієї з мов меншин як другої державної, – це теж звідти, від імперії, якою північна сусідка залишається й досі. Нинішніх супротивників української мови в незалежній Україні стільки ж, скільки й ворогів нашої незалежності» [1, с. 19]. Це написано у 2000 році, задовго до нинішньої російсько-української війни, сьогодні думка видатного вченого набула особливої актуальності й гостроти. Хоча зауважу, не завжди ті, хто не розуміє значення мови для суспільного життя, однозначно вороги, є просто неосвічені в цій галузі люди, особливо молодь, яка, не замислюючись, повторює чужі слова. Роль учителя у філологічній освіті нового покоління громадян України не обмежується формуванням грамотності та потреби читати високохудожні тексти, слід закласти світоглядні основи, зокрема той складник їх, який стосується Слова і Мистецтва – саме так, з великої літери, бо мова дає нам картину світу і національну самоідентифікацію, а творчість – невимовну насолоду і ключ до розуміння себе й довкілля.

Спостерігаємо певне ігнорування поняття *нація* або негативне ставлення до нього. Даремно наші співгромадяни побоюються цього слова, Віталій Григорович нагадав два його значення, які є науковими, загальноприйнятими у світі: етнічна нація і політична нація. Перша – за спадковістю і самоідентифікацією (я українець за батьком чи матір'ю), друга, політична, – це всі громадяни України. «Багатоетнічна держава – це природне явище для світу. Багатоетнічною є й політична нація України...» [1, с. 25]. Ми всі свідки того, як нині, у час визвольної війни, гуртується, набуває монолітності, сили

політична нація України, представники різноманітних етнічних націй гордо і сміливо промовляють: «Я – українець!», захищаючи свою Батьківщину. Наведене у книжці твердження видатного українського мовознавця, літературознавця, філософа, педагога О. Потебні (1835–1891) допоможе нам усвідомити всю небезпечність ігнорування поняття *нація* (в обох його сенсах). Член-кореспондент Санкт-Петербурзької академії наук, український патріот писав: «Денаціоналізація зводиться на погане виховання, на моральну хворобу <...> на ослаблення енергії думки; на мерзотність опустошення <...> на ослаблення зв'язку поколінь, що підрастають <...> на дезорганізацію суспільства, безморальність» [цит. за: 1, с. 53]. Дорогі вчителі, прочитуйте Олександра Потебню на батьківських зборах, – хай шановні батьки розповідають дітям про дідів-прадідів, плекають національну самотождність, свято ставляться до України як Вітчизни.

Так само науково точно В. Дончик роз'яснює поняття *титульна нація*: «Кажемо “народ України” (в Конституції записано “Український народ”) – і це означає, йдеться про всі національні меншини, етнічні групи, всіх громадян країни. Та його ядром, осердям є українська нація, вона дала назву державі (тому й говоримо: титульна)» [1, с. 82]. Нагадаємо, *титульна нація* – частина населення держави, національність якої визначає офіційне найменування цієї держави. Титул – від лат. *titulus* – напис, почесне звання. Тут немає нічого зверхнього чи образливого для інших, ми живемо в державі Україна, українці становлять у ній більшість і дали назву, тому саме українська мова і культура об'єднують усю політичну націю, усіх громадян, що в жодному разі не заперечує поваги до національних меншин.

У школах традиційно відзначають свята, і це теж важливо не тільки для розваги дітей і вияву їхніх творчих нахилів, а й задля об'єднання нації, зокрема збереження історичної пам'яті. В. Дончик пише про те, що доки ми не будемо вшановувати героїв саме України, «доти українці почуватимуться зневаженими у своїх правах, не сприйматимуть цю державу як свою (“на нашій, не своїй землі”), і доти вона не підніметься з останніх місць у світі ні економічно, ні соціально, ні духовно. Бо наше місце в Європі, в сім'ї цивілізованих народів безпосередньо залежить від того, наскільки ми будемо собою – українською нацією зі своєю державою, а вона – зі своїм неповторним українським обличчям» [1, с. 55]. Учитель української літератури повинен уважно стежити за календарем пам'ятних дат (його регулярно друкує журнал «Дивослово»), святкувати ювілеї письменників, радіти перемогам України, сумувати з приводу історичних поразок нашого народу і злочинів проти нього, вшановува-

ти пам'ять загиблих. А ще (і це багато вчителів зі своїми вихованцями вже традиційно роблять дуже добре) давати нове життя красивим стародавнім фольклорним святам.

Академік розвінчує ще один поширюваний недругами і невігласами міф – про начебто неважливість мови і мистецтва для економічного поступу суспільства, їхню навіть не друго-, а третьорядність в існуванні країни. Він зазначає: «Сьогодні багато інтелектуалів у світі прямо пов'язують розвиток економіки з духовністю, національною самосвідомістю народу. Цей зв'язок нагадує нам про себе впродовж усіх років незалежності. “Як піднести економіку на вищий рівень, чого їй бракує?” – запитали японських фахівців в Україні. “Націоналізму”, – відповіли» [1, с. 26].

Ще одне слово, якого іноді просто сахаються, – *націоналізм*. Сахаються тому, що воно використовується у різних контекстах і з різним значенням. Передовсім *націоналізм* означає захист прав певної нації (саме в цьому сенсі його вжили згадані вище японці-економісти). У СРСР до нього неодмінно додавали – *буржуазний*, про інший – *пролетарський* чи *інтелігентський* – чомусь не йшлося. Нам, українцям, нема чого соромитися нашого українського націоналізму, бо він ніколи не вироджувався у прагнення панувати над іншими націями, загарбувати інші країни, – ми лише боролися свої національні права на своїй українській землі. Віталій Григорович дає вичерпну відповідь на питання: у чому сутність українського націоналізму, до того ж спирається на думку зарубіжного науковця зі світовим ім'ям Еви Томпсон, яка пише: «...необхідно розмежовувати захисний націоналізм, основа якого – захист національної ідентичності, і агресивний націоналізм, спрямований на експорт власної національної ідентичності та завоювання земель, на яких живуть інші» [цит. за: 1, с. 58]. Учителів-філологів зацікавить таке спостереження американської дослідниці: росіяни не тільки захоплюють чужі землі, а ще й лінгвістично намагаються привласнити їх, називаючи території Росією або Новоросією. Учена аналізує ці мовленнєві вихватки агресора: «...можна сказати, що з погляду культуролога це лінгвістичне надбання належить до найбільших містифікацій європейської історії» [цит. за: 1, с. 58]. Глобальною лінгвістичною (ономастичною) містифікацією є називання Московії – Руссю. Вивчаючи українську літературу, зокрема киеворуські літописи та «Слово про Ігорів похід», мусимо про це сказати.

Спираючись на книжку В. Дончика, продовжимо лінію його розмислу. Головна реалія нашого сьогодення – це війна, з нашого боку визвольна, з боку Російської Федерації – загарбницька, і не

треба ховати голову в пісок, слід сміливо й відкрито приймати історичний виклик, агресивному націоналізму РФ протиставити наш традиційний захисний націоналізм. А щодо філології, то вона відіграє не останню роль у цій війні. В. Примост, один із постійних авторів журналу «Український тиждень», зазначає, що Кремль цікавить не Донбас, а «зовсім інший пункт – Київ <...> Бо для імперії російська цивілізація без Києва – як римська без Рима, єврейська – без Єрусалима. Саме Київ є уособленням тієї Русі, від якої вперто вимальовує своє походження Росія» [2, с. 32]. Так само, як ми говоримо про свою землю: «Це – наша», треба сказати про нашу історію і культуру (що не заперечує впливу української мови, філософії, літератури, мистецтва на інші народи, зокрема сусідні, як і ми зазнаємо благодетельних впливів від інших, не привласнюючи чужого). Є й суперечливі постаті в історії української літератури, такі, скажімо, як М. Гоголь. Він ідентифікував себе українцем, таким був за походженням, ментальністю, проте писав російською, піддавшись імперському пресу. Спокійно, розважливо ставитися до складних питань історії літератури – обов'язок учителя, таким же важливим є обов'язок залишатися українцем: ми маємо повертати Україні її шедеври, їхніх авторів – іноді блудних синів, водночас не відкидати факти їхньої суперечливості. Історичний контекст, об'єктивний, правдивий, розставить усе по своїх місцях.

В. Дончик систематизував типові політологічні помилки (або навмисні перекручення), поширювані в Україні, просто й аргументовано спростував хибні положення. Наведу його твердження: «1) національна держава і громадянське суспільство не заперечують одне одного; 2) права особи і права нації тісно поєднані, їх також не можна протиставляти, бо ж не може особа (частинка) мати всю повноту прав, якщо її нація (ціле) не вільна або тільки повертає свої права; 3) “ніяких”, безнаціональних держав не буває, в Україні, на території, що є віковим ареалом українців, може бути тільки українська держава, збудована на основі <...> нагромадженого за століття трудового, інтелектуального, духовного, мовно-культурного спадку українського народу; 4) саме це і є європейський шлях, так виникали і утверджувалися на своїх територіях фактично всі європейські держави; 5) термін *політична нація* означає багатоетнічну спільноту людей в одній державі, де є національні меншини зі своїми правами, закріпленими міжнародним законодавством <...> але є й основне етнічне ядро цієї спільноти – в цьому випадку *українська нація*, без цього ядра такої спільноти немає довкола чого об'єднуватися; 6) в усіх національних меншин України є свої “прабатьківщини”, свої нації, з їхніми терито-

ріями (Росія, Ізраїль, Угорщина та ін.) (зауважмо, що свою єдину на планеті Земля історичну територію в Україні мають корінні національні меншини, зокрема кримські татари. – Г. Т.); 7) офіційна двомовність – не благо (як є ним для окремої людини будь-яка кількомовність), бо живемо в країні, що тільки-но звільнилася з-під імперії, яка насаджувала свою мову, а нашу забороняла й нищила, витіснивши з усіх основних сфер, і загрожує їй і далі; 8) Гоголя перекладаємо українською <...> тому що переклади – це вічний закон взаємодії й взаємозбагачення мов і культур» [1, с. 32]. Сподіваюся, що ці положення стануть у пригоді вчителям під час різноманітних дискусій, які є позитивним явищем суспільного життя демократичної країни.

У низці програмових художніх творів ідеться про боротьбу українців проти ворога, тож природна екстраполяція проблеми на сьогоднішній день. Називаємо двох найнебезпечніших нині ворогів України – агресора Російську Федерацію і корупцію в нашій державі, зважаємо на те, що десь через рік після випуску наші вихованці матимуть право брати участь у виборах до рад різних рівнів та президента: за те, з яким світоглядом, з якою мораллю вони підійдуть до виборчих урн, є й наша частка відповідальності. Досвідчений громадський діяч В. Дончик переконаний, що саме молоді голоси мають переломити ситуацію, коли все вирішує «великою мірою совковий, пострадянський <...> постгеноцидний електорат», який використовують продажні політики, спекулюючи його «хронічно неподолуваною бідністю та безперспективністю» [1, с. 60]. У нас, учителів української літератури, є художній матеріал, на якому доцільно виховувати політичну культуру, адже політологічні мотиви є виразними, а то й провідними у таких творах, як «Слово про Ігорів похід», «Чорна рада» П. Куліша, «Кавказ» Т. Шевченка, «Гімн» І. Франка, «Сад Гетсиманський» І. Багряного, лірика В. Стуса... Ми вже навчилися характеризувати морально-етичні, психологічні, навіть філософсько-екзистенціалістичні мотиви, тож пора опановувати політологічні мотиви, – їх, як і інші, потрібно тлумачити на науковій основі. Учитель не має права рекламувати якусь політичну партію (брати участь у політичних проектах чи ні – його приватна справа), проте кожний словесник зобов'язаний дотримуватися Конституції, спиратися на неї та сучасну політологію як науку під час суспільно важливих дискусій, які природно виникають у процесі обговорення творів з політологічним складником змісту.

Учителів української мови і літератури треба добре знати історію України. Як пише автор аналізованої книжки, ті, хто твердить про утистки російськомовних громадян, «замовчують найістотніше:

те, що в з'ясуванні сьогоденного стану української мови, її державних пріоритетів, конституційного захисту й усіх інших питань мовної політики, зокрема вибору мови освіти, *ніхто не має права забувати (і держава, її влада передусім!) про століття жорстокої насильницької русифікації, яка триває й досі. Дерусифікація не може відбуватися за принципом хто як хоче <...>* Бо це проблеми національної ідентичності людини і держави. А отже, і їхніх сутнісних визначальних конституційних прав» [1, с. 65].

Академік порушує питання духовної освіченості українських громадян. На постійне гасло про потребу професіоналів, зокрема у владі, він, не заперечуючи, реагує питанням: «А освіченість духовна?» І констатує те, з чим маємо боротися на кожному уроці української мови і літератури, боротися любов'ю, словом, ясною думкою: «Втрата етнозахисних відчуттів на рівні особистісному (втрата національної гідності), на рівні загально-суспільному (брак патріотичних почуттів у громадян) – ознака морального нездоров'я» [1, с. 67]. На жаль, нам треба усвідомлювати: нерідко ми виховуємо дітей, батьки яких хворі саме на цю недугу.

Те, чим була спричинена хвороба національної аморальності, Віталій Григорович (услід за П. Загребельним, який оприлюднив ці жахливі історичні факти) демонструє стислою мовою документа. Сталін спускав «ліміт» на репресії (розстріли людей за вироком «трійок», тобто без елементарного судового розгляду справ) для республіканських наркоматів внутрішніх справ, проте місцевим владцям, які вислужувалися перед «батьком народів», його було замало, вони просили права на масовіші вбивства – Сталін милостиво дозволяв. Наводимо документ від 17.02.1938, який з'явився після виділеного 31.01.1938 «ліміту» в 6 тисяч призначених на знищення українців: «Дополнительно разрешить НКВД Украины провести аресты кулацкого и прочего антисоветского элемента и рассмотреть дела их на тройках, увеличив лимит для НКВД УССР на тридцать тысяч» [цит. за: 1, с. 71]. Розповідаючи школярам про Розстріляне відродження, ознайомимо їх із цим злочинним документом, пояснимо, що до «прочого антисоветского элемента» входили передовсім українські інтелігенти, зокрема талановиті письменники, творчість яких будемо вивчати. Українська мова і культура, гідність, людська і загальнонаціональна, нищилися безжально й послідовно, гинули найкращі, у душах інших оселявся страх та байдужість, яка тоді була рятівною для виживання. Усе це ми й повинні подолати, щоб збудувати сильну національну державу, успішну, демократичну.

Віталій Григорович переконливо роз'яснює читачам, чому таким важливим є вивчення україн-

ської літератури на засадах духовної освіченості. Він наводить думку видатного французького політика й історика А. де Токвіля: «не треба забувати <...> що кожне нове покоління стає новим населенням» [цит. за: 1, с. 78]. Тобто історична нація щоразу повинна зберігати й розвивати себе, докласти зусиль для цього. Спирається вчений і на мудре твердження американця Д. Перкінса: «Якщо Шекспір і Мільтон не викликать у нас відгуку <...> ми не будемо тим самим народом, наша самість зміниться» [1, с. 78]. Ця думка містить сенс відповідальності вчителя української літератури: саме вчитель-літератор продовжує історичну націю в новому населенні нового покоління, і робить це тонко, діалогічно, екзистенційно – через формування сердечного й інтелектуального відгуку на твори Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Василя Стуса, Ліни Костенко... Інакше, на переконання В. Дончика, відбудеться *винародовлення*, вмирання національної свідомості, самого духу українців.

Наш шановний академік називає не тільки поширені з радянських часів, а й сучасні, так звані елітарні теорії, які є небезпечними для української культури, бо ж вона потребує особливого, тривалого захисту і відновлення після багатолітнього гноблення. Ці теорії пропагують «прихильники глобальних наднаціональних стратегій, сповідувачі мультикультуралізму, що незрідка постає як нігілізм, денационалізація культур». Віталій Григорович застерігає нас від теорій, пов'язаних із «космополітичною налаштованістю, антитрадиціоналізмом, десакралізацією національних світочів і святощів» [1, с. 87]. Треба розповідати учням про ці тенденції, проводити дискусії, обстоювати непроминальність національної культури як такої й української зокрема, пояснювати співіснування традиції і новаторства в ній.

Треба бути готовими до розмов про регіональні особливості в Україні. В одному з інтерв'ю В. Дончика окреслена позиція і з цього питання. На вигуки: «Мы разные», «У нас особий регіон», «Услышьте Донбас!» – учений відповідає зустрічним запитанням: «А інші регіони “ніякі”, не особливі?» І констатує беззаперечну істину: «Історична пам'ять об'єднує народ “по вертикалі”, сполучає минуле і сучасне» [1, с. 98]. Тільки спільна історична пам'ять стане основою для єдиної країни.

Продовжуючи розмисел В. Дончика, думаємо, що по горизонталі, у нашому часі, країну може об'єднати спільна національна ідея, вона проста і зрозуміла всім, її артикулював Майдан: європейські правила суспільного життя, тобто повага до людини, її прав, рівність усіх перед законом, демократія, національна держава.

Віталій Григорович закликає нас пишатися цінностями, що їх створила українська нація, нашим внеском у загальноєвропейську культуру – «київське “віче”, Софія Київська, українська пісня, Запорозька Січ, козацька республіка – на тлі монархії й абсолютизму – і перша демократична Конституція П. Орлика, філософія кордоцентризму Г. Сковороди, творчість Т. Шевченка, поетичне кіно О. Довженка, ноосфера В. Вернадського, новаторський театр Л. Курбаса та чимало іншого. А Майдан! Сучасний, природний, як видих, державницький винахід українців – суто національний, хіба це не внесок у європейську демократію?» [1, с. 106]. Додам: нам бракує самоповаги, бо ж країна нині за рівнем корупції на ганебному 142-му місці зі 175-ти (це дані досліджень Transparency International). Нехай духовні здобутки пращурів, батьків і пасіонарних сучасників підтримають почуття гідності в юнаків і юнок, додадуть віри в себе і свою Батьківщину.

Під час інтерпретації смислів художніх творів, до якої ми спонукаємо учнів на уроках української літератури, має вияскравитися непроминальність проголошених письменниками ідей. Звернімо увагу на їхню актуалізацію в нові часи, зокрема й нашу добу, яка, природно, цікавить молодь найбільше. Учений-літературознавець нагадує нам прості вічні чесноти, піднесені як міра Майдану, проте не дотримані постмайданною владою: «Чесність, совісність, вимогливість, порядність, скромність, безкорисливість, сором за невиконану обіцянку, за раптом зрослі протягом року цифри в деклараціях...» [1, с. 120]. Зробити екзистенційний вибір на користь цих – не надто популярних нині – якостей характеру, не миритися з браком

відповідних критеріїв у діяльності можновладців учать літературні герої книжок, які ми приносимо в клас, тож не біймося пов'язувати їхній зміст із днем сьогоднішнім.

Що робити? Де шукати євшан (про який мріяли літописці й М. Вороний) для української політичної долі, яка вирішує існування держави і кожного її громадянина? В. Дончик дає нам суто філологічну мудру відповідь, сутність якої збагне вчитель-філолог і передасть своїм юним друзям: «Українська мова і сьогодні виручає нас, підказуючи просте й багатомістке слово *воля*. Воля, що поєднує два визначальні зараз поняття: воля як свобода і як здатність до рішучих дій... Воля – завжди було написано на прапорах української боротьби. Це слово і нині, в час нових загроз і викликів, ключове – для нації і кожного з нас» [1, с. 91]. Вірю в те, що вчитель-україніст залишатиметься вільним у своїх думках і – що надзвичайно важливо! – словах, адже вільне слово впливає на свідомість дитини, вивільняє її думку й мовлення. Водночас ми не будемо опускати рук, звинувачувати в бідах України всіх, крім себе, кричати «зрада! все пропало!», бо в нас є воля до перемоги, поступу, змін на краще.

Отже, ми викладаємо національну літературу, відтак маємо бути уважними до національного питання як такого та обізнаними у відповідній сфері політології. Книжка В. Дончика «Любіть Україну, або Яку державу ми будемо?» дає вчителю світоглядні основи навчання, допомагає провести на сучасному політологічному рівні діалог з важливих питань, які письменники порушують у своїх творах і які учні актуалізують у суспільному контексті нашої доби.

Література

1. Дончик В. Любіть Україну, або Яку державу ми будемо? / В. Дончик. – К.: Літ. Україна, 2015. – 128 с.

2. Примост В. Навчитися жити без імперії / В. Примост // Український тиждень. – 2015. – № 51–52. – С. 30–33.

Книжки, подаровані редакції

Куцевол О. Вивчення життя і творчості Михайла Коцюбинського через рецепцію літературних та літературно-документальних джерел / О. Куцевол. – Вінниця: ТОВ «Консоль», 2015. – 440 с.

Посібник є спробою висвітлення життя і творчості М. Коцюбинського в художньо-біографічному та літературно-документальному вимірах, що є новаторським шляхом шкільного вивчення життєпису митця. Видання адресується вчителям української літератури, викладачам ВНЗ, студентам філологічних спеціальностей, старшокласникам. Книжка може бути використана як підручник для спецкурсу (чи курсу за вибором) «Літературна коцюбинська ана в середній школі»).

